

повноцінному засвоєнню майбутніми вчителями європейської та світової педагогічної культури, що позитивно впливає на формування у них професійного педагогічного світогляду, розвиток творчого потенціалу, педагогічної майстерності.

Л.І.Зязюн

СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ МИСТЕЦТВА В СИСТЕМІ ОСВІТИ ФРАНЦІЇ ТА УКРАЇНИ

Важливим чинником культури, що об'єднує у свідомості людини знання про світ і саму себе, визначає пріоритет тих чи інших цінностей, спрямовує функціонування різних ланок суспільства, зокрема освіти, є світогляд. Це - особливе духовно-практичне утворення, що дає загальне уявлення про ставлення людини до природи, суспільства, самої себе, до інших людей і характеризує комплекс усіх сутнісних сил особистості: систему поглядів на світ і своє місце в ньому, життєві позиції, ідеали, принципи. На цій основі виробляються її переконання, що стають підвалиною способу життя, життєвих програм, ціннісних орієнтацій. Тому формування світогляду, що органічно поєднує досвід, знання, свідомість, почуття, воно є найважливішим завданням освіти.

Зміст світогляду у єдності емоційно-почуттєвих та раціональних форм визначається різноманітними відношеннями у системі "природа - суспільство - людина", які розвиваються в єдності історично мінливого і вічного, загального та індивідуального, і підкреслюють суб'єктивне значення світогляду. У такому розумінні світогляд, як фокус людського бачення світу, є центральним елементом духовного світу особистості, специфічною призмою духовності, завдяки якій сприймається, оцінюється і осмислюється навколишнє життя.

Духовність визначає цілісну активність людської психіки в її соціокультурній детермінованості, тобто специфічно людський спосіб відображення та осягнення дійсності, здатність вийти за межі необхідності задоволення первинних матеріально-практичних, фізіологічних потреб і будувати своє життя на засадах розуміння гуманного призначення людини, потреби постійного самовдосконалення. Людина є тією духовною мірою, якою вона замислюється над питаннями пізнання світу, сенсу та призначення свого життя й прагне одержати на них відповідь.

З поняттям духовності співвідноситься світоглядна позиція, що завжди санкціонує культурний спосіб життя, констатує сутність культури як сферу загальнолюдських цінностей і в такий спосіб виступає критерієм справжнього людського прогресу. Звідси впливає важливий висновок щодо потреби формування в освітньому процесі гуманістичного світогляду, тобто таких якостей свідомості й діяльності людини, що акумулюють у собі знання та розуміння вищих загальнолюдських духовних ідеалів, здатність керуватися ними в практичній дії.

Світогляд є специфічною формою емоційно-почуттєво-ціннісного ставлення до буття, що фокусує смисложиттєві установки й орієнтири людини, виражені, зокрема, у творах мистецтва. Мистецтву властива висока "чутливість" до всього, що відбувається навколо, до тих історичних зрушень, що тільки народжуються. Воно завжди узагальнює і синтезує найсуттєвіші та найзначніші проблеми людського життя, викликає до них

суспільний інтерес. Закріпленню у свідомості одержаних знань сприяє емоційно-почуттєва забарвленість художньої інформації, яка передбачає чуттєвий рівень реагування, що розширює межі пізнання навколишнього світу, допомагає усвідомити його іманентне багатство.

Особлива активізація свідомості засобами мистецтва зумовлюється тим, що художній твір і відбиває дійсність, і оцінює зображуване, прагнучи виявити його сутність. Таке відтворення сутності буття не тільки збагачує особистість життєвим досвідом, а й спонукає до його ціннісного переживання, яке становить важливий компонент світоглядної позиції.

Зіставляючи і порівнюючи структурні відмінності мистецтва і науки, мистецтва і філософії, мистецтва і релігії як цілісних систем принципів, засобів, методів відображення світу, важливо акцентувати і таку специфіку мистецтва, як особистісний тип бачення довкілля, його пізнання та оцінки. Ті ж самі світоглядні проблеми висвітлюються різними митцями неоднаково, а тому художні твори є оригінальними, неповторними, ексклюзивними.

Творча глибина мистецьких творів полягає у здатності осмислювати людський досвід на такому рівні, на якому він водночас виявляється і як універсальна загальність, і як неповторна індивідуальність, завдяки чому стає можливим залучити до світу художньої реальності кожену особистість. Причетність до загальнолюдського досвіду допомагає їй виробити власну життєву позицію, усвідомити моральні зв'язки з іншими людьми і людством в цілому. Дотримуючись "норм" художньої культури, людина змінює й свою власну "натуру". Художнє світобачення стає при цьому внутрішнім змістом особистості, а її досвід художнього світосприймання розширюється й збагачується. Почуття, смаки та потреби набувають культурно-естетичної і моральної визначеності.

Безпосередні почуття під впливом художніх творів стають естетичними і етичними нормами поведінки особистості як ціннісний акт осягнення світу та самопізнання власної ідеальної сутності ("Краса врятує світ" - Ф. Достоєвський, "Естетика - етика майбутнього" - М. Горький). Саме в цьому виявляється катарсичний характер естетичних почуттів (Л. Віготський), що виступають засобом розвитку і удосконалення художнього світогляду особистості. Коли мистецтво входить у людське "Я", коли людина відчуває весь світ у собі й себе в ньому, відбувається отождолення внутрішнього й зовнішнього, логічного смислу мистецького твору й алогічної сфери самосвідомості особистості, смислової предметності мистецтва та непередбаченого суб'єктивного почуття. Своєрідність мистецтва полягає в тому, що воно потребує від людини здатності розуміти смисл твору, і усвідомлювати свої переживання й думки. Тому мистецтво, з одного боку, підноситься над людиною, а з іншого - людина сама відкриває себе мистецькому світу, завдяки чому він стає духовним здобутком особистості.

Світоглядність становить найважливішу функцію мистецтва, його домінанту, з якої випливають усі інші функції: виховна, соціально-організуюча, комунікативна, аксиологічна, сугестивна тощо. Так, основою світогляду є знання та індивідуальний досвід особистості, що характеризують гносеологічну функцію мистецтва. На основі знань формується переконання, чуттєві відгуки на життєві й художні явища, що сприяють реалізації виховної функції. Взаємозв'язок пізнавальної й практичної діяльності спрямовує розвиток ціннісних орієнтацій особистості, що визначають соціально-організуючу й аксиологічну функції мистецьких творів. Відтак світогляд є не чимось зовнішнім для мистецтва, набутим з

інших форм суспільної свідомості - філософії, науки, міфології. Світоглядна проблематика є органічною й закономірно зумовленою формою для самого змісту мистецтва, його художньої форми.

Художнє життя суспільства є своєрідним барометром розвитку його світогляду. У творах мистецтва втілено світоглядні установки, естетичні й моральні ідеали певної епохи, етносу, "серцевину" соціального способу життя й мислення. Тому художнє життя інтерпретують як відносно самостійну підсистему духовного життя, а мистецтво - як культурну феноменологію загальнолюдського, що підтримує постійний світоглядний фон конкретно-історичного соціуму.

У художньому мисленні, що за образом висловом І.Канта, дає привід так багато думати, що це не можна висловити певним поняттям. Явища дійсності розкриваються в усій динамічності й багатоаспектності від переживання до знання, від передчуття до ідеї, від підсвідомого до свідомого, від інтуїтивно-ліричного до загального. Ця здатність мистецтва виражати не лише реальність, а й виявляти за конкретними явищами дійсності глибинні таємниці Всесвіту, його розмаїття є конче важливою для розвитку особистості в усіх сферах життєдіяльності, є одним з пріоритетних напрямів сучасної педагогіки.

Окрім мистецьких дисциплін немає інших, які б в освітній системі ненав'язливо, без педагогічного диктату здійснювали розвиток чуттєвої сфери особистості, її світогляду, її переконань, її гуманістичної дії у ставленнях до довкілля, до інших особистостей, до самої себе на рівні сформованих досвідів - естетичного, раціонального, практичного, які в єдності складають творчий досвід. Останній зумовлює рівень сформованості підсвідомості та інтуїції і на їх основі - рівень вияву творчого потенціалу особистості, зокрема і в професійній її визначеності як основоположної складової громадянськості.

Вперше в освітній системі Європи французькі педагоги розробили державний проєкт під гаслом "Мистецтво в школу" і зреалізували його з 2000 року на всіх освітніх рівнях - материнської, початкової, основної і середньої шкіл. Цим самим змусили освітні системи інших країн дати свою оцінку цьому проєктові і запозичити його концептуальні ідеї. Практичне здійснення цього проєкту вирішує поряд з іншими й найосновніше питання освіти - її гуманізацію та гуманітаризацію.

Артистичне виховання засобами мистецтва у системі освіти Франції покладено в основу прилучення кожного учня початкової школи, колежу та ліцею до вибору професії, її опанування та використання для власного самозабезпечення з набуттям статусу громадянина Республіки. Основна особливість освіти Франції - рання професіоналізація учнів на рівні колежу з одержанням професійного сертифікату в 14 років і першого професійного диплому на рівні ліцею в 17 років.

Через опанування обраного кожним учнем мистецтва, починаючи з початкової школи, відбувається здобування перших професійних навичок, вияв перших позитивних естетичних вражень - єдиної в школі спонуки до творчої самостійності і особистісної творчої ініціативи. Мистецтво розвиває світогляд. Світогляд впливає на вибір професії та інших ціннісних орієнтацій особистості.

Обґрунтована в сучасній психолого-педагогічній теорії особистісно-розвивальна парадигма освіти, що передбачає визнання як аксіому принципу варіативності змісту освіти й педагогічних технологій,

залишатиметься черговим гаслом, якщо педагогічні колективи й вчителі-фахівці не матимуть змоги вибрати з-поміж різноманітних теоретико-методичних підходів, художньо-естетичних предметів і курсів - програм і посібників, засобів навчання. Офіційно право вибору існує, але на практиці - з чого вибирати? Кількість рекомендованих Міністерством освіти і науки програм з дисциплін художньо-естетичного циклу для шкіл України досить обмежена, ще обмеженіший перелік їх дидактичного, зокрема, наочного забезпечення. Технологія викладання мистецтва переважною більшістю вчителів ґрунтується на авторитетних судженнях дорослого, що не сприяє підключенню механізмів "привласнення" особистістю художніх цінностей, розвитку критичного мислення, творчих здібностей.

В Україні останнім часом спостерігаються зміни на краще в викладанні мистецьких дисциплін. Можна констатувати, що разом із подоланням шкільного авторитаризму поступово почало втрачати вагомість і значущість поняття єдиної уніфікованої програми з мистецьких дисциплін - музики, образотворчого мистецтва, художньої культури тощо. Сьогодні в початковій школі впроваджується декілька альтернативних програм, зокрема інтегрованого типу. Порівняно зі школою минулого століття - це рішучий крок, але порівняно з іншими країнами, зокрема з Францією, які вже давно визнали варіативність та інтеграцію пріоритетними освітніми принципами - це скромні здобутки.

Мистецтво як освітня галузь сприймаються вченими і практиками в Україні по-різному: деякі розглядають її "як модну інновацію", деякі - як аксіому. Хтось захоплюється впровадженням цієї ідеї, обґрунтовуючи її доцільність та ефективність, хтось аргументує протилежну позицію, нігілістично її заперечуючи. У шкільній практиці викладання курсів з мистецтва та художньої культури є винятком. І причина не тільки в їх складності, недостатній кадровій і методичній забезпеченості викладання. На статусі предмети художньо-естетичного циклу відбивається загальне зниження престижу культури, зокрема, художньо-естетичної, не лише в школі, а й у суспільстві в цілому. Деяко кращий стан - у закладах нового типу, насамперед гуманітарних гімназіях, ліцеях, навчально-виховних комплексах, які за рахунок введення циклу мистецьких дисциплін створюють необхідну духовно-творчу атмосферу.

Між тим, недооцінка ролі культури та мистецтва в загальному розвитку особистості була характерною для освітньої ідеології техногенного авторитарного суспільства. У сучасних умовах проголошення концепції гуманізації та гуманітаризації освіти відсутність у старших класах художніх дисциплін потрібно розглядати як неповноцінність освіти, адже за таких умов руйнується гармонія раціонально-логічної та емоційно-образної сфер особистості, свідомого та підсвідомого, освіта стає однобічною, прагматичною. Тому треба всіляко вітати опублікований у січні 2003 р. проєкт "Стандарти освіти" для основної та середньої школи під грифом Міністерства освіти і науки, Національної та академії Педагогічних наук України, де представлена освітня галузь "Естетична культура" з достатнім визначенням тижневих годин для її опанування.

Розвиток особистості - складний процес, в якому беруть участь різноманітні чинники. Серед них помітну роль відіграє мистецтво - специфічна сфера діяльності з різноманітними і неоднозначними зв'язками з іншими сферами суспільного життя. Розвиваючись під безпосереднім впливом освітніх, ідеологічних, політичних, соціально-економічних

процесів, художня культура, в свою чергу, має на них суттєвий вплив, і передусім тоді, коли є складником, ефективним засобом формування і розвитку особистості. Соціальний ефект мистецтва визначається рівнем впливу художніх образів на внутрішній світ людини, на її духовність, на всі складники її соціальної діяльності. “Мистецтво - зброя суспільства, з допомогою якої воно залучає в коло соціального життя найінтимніші, найособистісніші риси нашої істоти” (Л.Виготський). Відомо, що при цьому, передаючи людям цілісний конкретно-почуттєвий соціальний досвід, мистецтво використовує феномен так званої емоційної пам'яті людини, яка набагато сильніша за раціональну. Емоційна пам'ять надзвичайно міцна і формується як “пам'ять серця”, без всякого “зубріння” (Т.Шибутані).

Література:

- 1 Бахтен М.М. Проблемы поэтики Достоевского. – М.: Сов. Россия, 1979. – 119с.
2. Історія педагогіки /За ред. М.В.Лемківського, О.А.Дубасенюк. – Житомир, 1999. – 240с.
3. Косминская В.Б., Халезова Н.Б. Основы изобразительного искусства и методика руководства изобразительной деятельностью. – М., 1981.
4. Сухомлинський В.О. Народження громадянина //Вибрані твори в 5 т. –К., 1977. –Т.3.
5. Юнг К. Психологія та поезія //Антропологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. – Львів, 1996. – С.96.

І.Б. Левицька, В.Л. Боднар

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ШКОЛЫ КАК КОМПЛЕКСА НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

Происходящие в последние годы политические и социально-культурные изменения в общемировом масштабе и в Приднестровском регионе, в частности, привели к пробуждению национального самосознания народов, его населяющих.

Образовательная политика регионов выстраивается в контексте взаимосвязи «образование–культура». При этом все активнее используется метод прогнозирования при разработке моделей инновационного развития образовательного учреждения. Особый интерес в этом отношении представляет развитие системы «Школа –комплекс национальной культуры», которая призвана обеспечивать культурную идентификацию, социализацию и индивидуализацию личности с учетом социокультурных реалий государственной политики регионов.

Становление школ-комплексов национальной культуры как новых моделей образования в Приднестровье на основе концептуальных положений вариативного образования соответствует потребностям развития личности, создает условия для реализации этнокультурного компонента в системе образования, удовлетворяет общественную потребность в становлении новых моделей образовательных учреждений, отвечающих социокультурным условиям и той ситуации, которая сложилась в образовательном пространстве ПМР. Школы-комплексы национальной культуры – качественно новое явление в образовательной практике, они отличаются своими ценностями, содержанием, технологией образования, которые призваны выполнять прогностические функции по совершенствованию качества образования.